

ISLAMSKA MISAO

Osnivač i izdavač: Fakultet za islamske studije, Novi Pazar

Za izdavača: Prof. dr. Enver Gicić

Glavni urednik: Prof. dr. Enver Gicić

Pomoćnik urednika: Prof. dr. Hajrudin Balić

Redakcija: prof. dr. Admir Muratović, prof. dr. Almir

Pramenković, hfz.doc. dr. Haris Hadžić, doc. dr. Siham Mevid

Šerijatski recenzent: prof. dr. Almir Pramenković

Tehnički urednik: Senad Redžepović

Lektor: Samir Škrijelj

Štampa: El-Kelimeh, Beograd

Tiraž: 500 primjeraka

Adresa redakcije: Fakultet za islamske studije,
ul. Rifata Burdževića 1, 36300 Novi Pazar

Štampanje ovog broja pomogla je Vlada R. Srbije - Kancelarija
za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

378:28

ISLAMSKA misao : godišnjak Fakulteta za islamske studije Novi Pazar /
glavni urednik Enver Gicić. - 2007, br. 1- . - Novi Pazar : Fakultet za islamske
studije, 2007- (Užice : Grafičar). - 24 cm

Godišnje.

ISSN 1452-9580 = Islamska misao (Novi Pazar)

COBISS.SR-ID 141771532

ODNOS LJUDSKE SLOBODE I BOŽIJE SVEMOĆI

PROBLEMATIKA DOBRA I ZLA

A kada Gospodar tvoj reče melekima: "Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!" - oni rekoše: "Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv prolijevati? A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, štujemo." On reče: "Ja znam ono što vi ne znate."²⁹

Summary

This paper is concerned with three interrelated questions. The first is: relation of God's omnipotence and man's free will. To this first question I explained that God has given a man free will so that man can be held accountable for his actions. The second question is: is there contradiction between existence of evil and the fact that God is All-Good? In response to this question I tried to describe what may

---

²⁹ Kur'an, *El-Bekara*, 30

be adequate rational defense of God's attribute of being All-Good despite existence of evil. The final question is: what is the purpose of Satan in this world? Responding to this question I explained that Satan and evil exist so that man can fulfil his moral duty and become better individual.

Uvod

Takozvani problem zla je najuobičajeniji argument kojeg su se skeptici kroz povijest pridržavali, tvrdeći da je egzistencija Boga neizvjesna ili nemoguća. Jednostavno rečeno, ukoliko je Bog Milostiv, Ssveznajući i Svemoćni onda zlo i patnja ne bi postojali u svijetu. Stoga, koncept Boga je nepomirljiv sa postojanjem zla i patnje. Cilj ovog teksta je da pokaže kako ne postoji kontradikcije između zla i Boga ili patnje i Boga. Smatram da ovo nije pitanje koje treba izbjegavati, kao što bi to mnogi učenjaci učinili. Zapravo, postojanje zla i patnje u svijetu samo pojačavaju vjerovanje u Boga kroz razumijevanje nepromjenjivih zakona koji vladaju univerzumom, zakona čovječanstva i smisla stvaranja.

Svaka religija, a islam nije izuzetak, smatra predmetno pitanje sastavnim dijelom svog korpusa te zahtijeva od čovjeka da djeluje protiv zla. U islamskom učenju, fundamentalni cilj stvaranja jeste naređivanje na dobro i odvratanje od zla.

Šta su zlo i patnja

U Websterovom rječniku zlo se definira tako da ono involvira, između ostalog, ono što je nemoralno, ružno, loš karakter, nevolju, bol, nesreću, patnju itd.³⁰ Patnja je termin koji opisuje osjećaj bola, kazne, povrede, gubitka ili štete. Patnja je obično, mada ne uvijek, povezana sa posljedicama ili rezultatom zla. Uprkos ponuđenim definicijama zla i patnje, važno je naglasiti da ove definicije nisu konačne i bez

³⁰ *The living Webster – Encyclopedic Dictionary of the English Language*, Čikago, The English Language Institute of America, 1975.

nedostatka. Ono što je zlo prema mišljenju jedne osobe može biti dobro za drugog. Na primjer, ubijanje i rušenje u toku rata nesumnjivo će žrtve smatrati zlom, ali će za agresora biti smatrano nužnim djelovanjem, pa čak i dobrim. Ili, na primjer, žrtvovanje životinje, krave ili ovce, kako bi meso bilo dostupno ljudima, za većinu je djelo koje neće osuditi, ali za samu životinju je zlo. Zlo i patnja su, također, relativni pojmovi u odnosu na vrijeme, budući da zlo ili patnja mogu biti kratkog vijeka s ciljem dugoročne koristi ili obratno. Na primjer, injekcija koju ljekar daje pacijentu uzrokuje kratkoročnu bol i patnju, ali uzrokuje i dugoročno olakšanje i zdravlje.

Sa metafizičkog aspekta, sve osim Boga mora se smatrati nesavršenim, u nekim slučajevima i „zlim“. Samo Bog je Savršen i jedino On je Dobar. Ukoliko je sve nesavršeno, onda sve osim Boga može biti zlim. Kazati da Bog nije trebao stvoriti bića koja su sklona greškama i grijesima jednako je kazati da nije trebao stvoriti ljude. Stoga, ukoliko se Bog smatra čistom dobrotom, a zlo „nepostojećim“ onda se za dobrog čovjeka može kazati da svjedoči veće postojanje od „lošeg“ čovjeka. U tom smislu, neki karakteriziraju zlo kao nedostatak dobrote, a ne kao zasebnu kategoriju.

Zlo iz ugla logike

Prije nego analiziramo zlo sa teističkog aspekta ili islamskog aspekta, analizirat ćemo pojam zla sa logičke pozicije.

Ranije, ovaj problem je bio postavljen kao očigledan konflikt dvije konstatacije: 1) Bog je neograničeno Dobar i Moćan i 2) Zlo postoji u svijetu. Ukoliko se bolje osmotri ovo pitanje, primijetit će se da sa aspekta logike ne postoji konflikt. Ustvari, ideja da zlo i patnja predstavljaju izazov za koji ne postoji odgovor jeste mit koji su skeptici revnosno širili.

Kao prvo, ukoliko bi se moglo demonstrirati da apsolutno *Dobro* može dozvoliti neku formu onog što nazivamo *zlo* sa svrhom ostvarivanja većeg dobra, u tom slučaju ne postoji logička kontradikcija.

Nije nužno da Bog mora spriječiti svaki mogući oblik zla, jer možda On to dozvoljava zbog većeg dobra koje se može javiti iz tog zla.

Kao drugo, priroda apsolutne moći često se pogrešno razumije. Ne postoji kontradiktornost između savršeno i apsolutno moćnog Boga i čovjeku date slobodne volje. Ljudska bića su slobodna u smislu da Bog nije želio imati kontrolu nad njihovim izborom djelovanja, što ne znači da On ne može kontrolirati njihov izbor.³¹

Apsolutna svemoć Božija ne obuhvata moć da čini ono što je logički nemoguće. U tom kontekstu Ričard Svinburn kaže: „Bog ne može dati da univerzum istovremeno egzistira i neegzistira, dati da su 2+2 jednako 5, promijeniti prošlost i slično.“³² Takve konstatacije ne ograničavaju Božiju moć jer su logički nedosljedne i kontradiktorne. To implicira da ukoliko je Bog stvorio slobodna ljudska bića uz mogućnost da biraju između dobra i zla, onda je logički moguće očekivati odsustvo pogrešnih izbora. Dakle, odsustvo nepokornosti i zla je u kontradikciji sa postojanjem slobodnih ljudskih bića.

Općenito govoreći, ne postoji kontradiktornost u takozvanom problemu zla. Brojni filozofi su to posvjedočili. Logički problem zla žestoko je kritiziran posljednjih godina, dok u savremenoj literaturi je tretirano kao diskreditirajuće pitanje. Ukratko, problem sa ovim argumentom je u tome što pretpostavlja nešto što je pogrešno. Preciznije, ova teorija smatra da Bog treba spriječiti svako zlo pod bilo kojim okolnostima. Stoga, u najboljem slučaju, logički problem zla pokazuje da ukoliko Bog postoji, jedino zlo koje postoji je zlo za čije postojanje postoji neki dobar razlog.

Međutim, ostaje navesti dobar razlog zašto Bog dozvoljava neki oblik zla i patnje. Ozbiljna teistička analiza pitanja zašto zlo postoji mora početi analizom ovog pitanja u svjetlu opće svrhe stvaranja.

---

³¹ Mackie, J.I., *The Miracle of Theism - Arguments for and against the Existence of God*, Oksford, Oxford University Press, 1982, str. 160

³² Svinburn Ričard, *Is there a God*, Oksford, Oxford University press, 1996, str. 7

Svrha stvaranja čovječanstva u odnosu na zlo

Islamski stav o smislu i svrsi stvaranja je jasan i nedvosmislen. Na više mjesta u Kur'anu Allah iznosi svrhu kreacije:

*Džine i ljude sam stvorio samo zato da Mi se klanjaju.*³³

Pokornost, obožavanje na koje se referira ovaj ajet korist je za čovjeka, ne za Boga, jer Bogu ljudska pokornost ne treba.³⁴ Allah je stvorio svijet i zakone koji vladaju ne samo u prirodnom svijetu, već i u društvenom poretku. Kada ljudi pređu granice ovih zakona to kao posljedicu nosi zlo, grijeh, bol, patnju. Dakle, Allah želi da prihvatimo Njegovu volju jer je u tome interes i korist za nas i kako bismo izbjegli bol i patnju.

Svrha stvaranja čovječanstva je iznad same pokornosti Bogu. Onaj ko potpuno ispuni svrhu svog stvaranja postao je Božiji namjesnik na zemlji. Sve što je na zemlji veliča Allaha, ali samo čovjek može biti Božiji namjesnik na Zemlji.³⁵

Jedino ljudska bića su sposobna spoznavati realnost svojih djela, uzdižući se iznad svoje zemaljske, kontigentne prirode. Onda kada shvate svoju duhovnu suštinu imaju sposobnost ostvariti svrhu svoje kreacije; kada se fokusiraju na svoju zemaljsku dimenziju onda padaju na najniži nivo. Ogromno povjerenje dato čovjeku kako bi bio Božiji namjesnik na Zemlji ne može nositi nijedno drugo stvorenje, kako Kur'an objašnjava:

*Mi smo nebesima, Zemlji i planinama ponudili emanet, pa su se ustegli i pobjali da ga ponesu, ali ga je preuzeo čovjek - a on je, zaista, prema sebi nepravedan i lahkomislen.*³⁶

Drugi način promišljanja svrhe ljudske kreacije jeste kroz Allahova

---

³³ Kur'an, *Ez-Zarijat*, 56

³⁴ *O ljudi, vi ste siromasi, vi trebate Allaha, a Allah je Nezavisan i hvale dostojan.* Kur'an, *Fatir*, 15

³⁵ *Allaha hvali sve što je na nebesima i na Zemlji, i On je Silni i Mudri.* Kur'an, *Lukman*, 1

³⁶ Kur'an, *El-Ahzab*, 72

svojstva. Svrha stvaranja je razumijevanje Allahovih svojstava i život u skladu sa tim. Drugačije rečeno, pokoravajući se Allahu mi postajemo Njegovi namjesnici na Zemlji.

Jedan od najvećih poklona koji je Allah dao čovjeku koji ga čini različitim od drugih stvorenja jeste slobodna volja. Slobodna volja je mogućnost da pojedinac dobrovoljno odabere svoja djela, dobro ili loše, da prihvati ili odbaci Božije naredbe. Kur'an ističe:

*Mi mu na Pravi put ukazujemo, a njegovo je da li će zahvalan ili nezahvalan biti.*³⁷

Nepokornost je, dakle, izbor koji nosi sa sobom loše posljedice. Zlo proizilazi iz izbora da se učini nepokornost Bogu. Meleki su bili svjesni toga, kao što Kur'an ističe:

*A kada Gospodar tvoj reče melekima: "Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!" - oni rekoše: "Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv prolijevati? A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, štujemo." On reče: "Ja znam ono što vi ne znate."*³⁸

Primjetno je da Allah ne negira konstatacije meleka, ali ih podsjeća na njihovo ograničeno znanje. Budući da je Allah Svemoćan te da je svrha kreacije pokornost Njemu, nameće se pitanje zašto nije stvorio ljude bez mogućnosti da budu nepokorni i da čine zlo? Odgovor je jednostavan. U tom slučaju, svijet bi bio pun, umjesto slobodnih ljudi, robota bez slobodne volje. Drugačije rečeno, da ne postoji mogućnost činjenja grijeha, zla i slično, na Zemlji ne bi bilo ljudi, već bi postojale samo biljke, stijene itd. Stoga, može se kazati da je Allah odabrao stvoriti svijet koji uključuje mogućnost slobodne volje koja će proizvoditi činjenja grijeha i zla.

Da bismo odgovorili na pitanje o zlu, potrebno je prije toga odgovoriti na pitanje slobodne volje. Znajući da će čovjek činiti nered na Zemlji i krv prolijevati, Allah je, uprkos tome, naredio melekima

---

³⁷ Kur'an, *Ed-Dehr*, 3

³⁸ Kur'an, *El-Bekara*, 30

da mu se poklone.³⁹ Činjenica da je Allah zatražio od meleka, koji su bezgrješni i perfektni u pokornosti, da se pokore Ademu aludira na činjenicu da čovjek posjeduje uzvišeniji status od meleka u općoj hijerarhiji kreacije.⁴⁰

Slobodna volja je jedna od tajni ovog uzvišenog statusa. Postoje najmanje dva fundamentalna razloga zašto nam je data slobodna volja.

Prvo, može se razumjeti na način je status *sopstveno ostvarene vrline* bolji od *poklonjene vrline*. Iz događaja kada se meleki pokoravaju Ademu može se zaključiti da je Allahu draže da čovjek svojim slobodnim izborom bira pokornost Allahu, a ne nepokornost u poređenju sa pokornošću koja nije rezultat slobodne volje. To je analogno situaciji roditelja koji su radosniji i zadovoljniji kada njihova djeca svojom slobodnom voljom biraju biti poslušna, a ne zbog toga što moraju biti poslušna. Ljudska pokornost je rezultat slobodne volje, a ne determinizma kao što je to slučaj sa Suncem i Mjesecom koji se moraju pokoriti Gospodaru.

Drugo, ukoliko su ljudska bića stvorena s ciljem da spoznaju Boga, da promišljaju o Njegovim svojstvima, onda slobodna volja mora biti atribut čovjekove prirode. Allah nam je dao mali dio slobodne volje i moći, što proizilazi iz Njegove slobodne volje i moći. Jedino je čovjeka Allah podučio imenima svih stvari, ne meleke, biljke ili nešto drugo.

Smisao bola i patnje

Bol služi da preusmjeri diskurs naših djela na Pravi put. Allah je stvorio svijet uz precizne zakone koji vladaju ne samo prirodnim svijetom, već i društvenim i moralnim poretkom čovječanstva. Drugačije rečeno, princip kauzaliteta se primjenjuje na sve dimenzije: prirodne, moralne

³⁹ *A kad smo rekli melekima: "Poklonite se Ademu!" - svi su se poklonili osim Iblisa, on je bio jedan od džina i zato se ogriješio o zapovijest Gospodara svoga. Pa zar ćete njega i porod njegov, pored Mene, kao prijatelje prihvatiti, kad su vam oni neprijatelji? Kako je šejtan loša zamjena nevjernicima! Kur'an, Kehf, 50*

⁴⁰ Prema islamskom učenju, postoji druga forma stvorenja koje Kur'an naziva džinima s tim što oni nemaju mogućnost biti Božiji namjesnici na Zemlji.

i društvene. Kada prekoračimo granice ovih zakona, moramo se suočiti sa posljedicama. Ukoliko osoba odluči skočiti sa litice, zakon gravitacije neće prestati funkcionirati i spriječiti ga da ne padne. Ukoliko neko odluči učiniti grijeh i zlo kao rezultat mržnje, pohlepe ili ljubomore, patnja ili osveta će uslijediti odmah, kasnije u životu ili na budućem svijetu, svidjelo se to nama ili ne. To su zakoni koje je Allah postavio za naše lično dobro. Kur'an naglašava:

*...prema Allahovom zakonu koji je vrijedio za one koji su bili i nestali! A ti nećeš u Allahovu zakonu izmjene naći.*⁴¹

Božiji zakoni su dati u Kur'anu i sunnetu Poslanika tako da mogu biti spoznati u svako vrijeme. Slobodna volja koja nam je data ima za cilj da nam omogući otkriti njene granice, kao i granice svijeta čiji smo dio. Mi smo tako programirani da osjetimo kaznu kada god prekoračimo granice zakona. Kur'an sadrži brojne ajete koji govore o posljedicama slobodno izabrane nepokornosti:

*Onaj ko bude uradio koliko trun dobra – vidjet će ga, a onaj ko bude uradio koliko trun zla – vidjet će ga.*⁴²

*“Ova gomila će zajedno s vama tiskajući se u Džehennem ući!” - “Ne bilo im prostrano! U vatri će oni, doista, gorjeti!”*⁴³

*“O oče naš,” - rekoše - “bili smo otišli da se trkamo, a Jusufa smo ostavili kod naših stvari, pa ga je vuk pojeo. A ti nam nećeš vjerovati, iako istinu govorimo.”*⁴⁴

*A da su stanovnici sela i gradova vjerovali i grijeha se klonili, Mi bismo im blagoslove i s neba i iz zemlje slali, ali, oni su poricali, pa smo ih kažnjavali za ono što su zaradili.*⁴⁵

Niko normalan ne želi više puta doživljavati kaznu. Kazna i patnja nas često navode da preispitamo naša djela i vratimo se pokornosti

⁴¹ Kur'an, *El-Ahzab*, 62

⁴² Kur'an, *Ez-Zilzal*, 7-8

⁴³ Kur'an, *Sad*, 59

⁴⁴ Kur'an, *Jusuf*, 17

⁴⁵ Kur'an, *El-A'raf*, 96

Allahu. Bog ne kažnjava s ciljem da samo kazni, već kazna dolazi kao konsekvencija naših djela. Pravi vjernici su oni koji razumiju granice u okviru kojih funkcioniramo i ponašaju se u skladu sa tim. Upravo se jedino tada stanje čovjeka mijenja, kao što Kur'an kaže:

*To je zato što Allah neće lišiti blagostanja narod kome ga je podario - sve dok se on sam ne promijeni - a Allah sve čuje i sve zna.*⁴⁶

Kur'an, također, otkriva one koji vjeruju samo onda kada im je to u interesu, te vjeru napuštaju prilikom najmanjeg iskušenja:

*Ima ljudi koji se Allahu klanjaju, ali bez pravog uvjerenja; ako ga prati sreća, on je smiren, a ako zapadne i u najmanje iskušenje, vraća se nevjerstvu, pa tako izgubi i ovaj i onaj svijet. To je, uistinu, očiti gubitak.*⁴⁷

Postoje situacije kada Božiju odluku ne razumijemo ili je smatramo nepravednom ili grubom, nekada nešto smatramo lošim, a ono je dobro za nas i obratno. Susret Musa a.s. sa Hidrom najbolje oslikava ovu činjenicu:

A kada Musa reče momku svome: "Sve ću ići dok ne stignem do mjesta gdje se sastaju dva mora, ili ću dugo, dugo ići." I kad njih dvojica stigoše do mjesta na kome se ona sastaju, zaboraviše na ribu svoju, pa ona u more kliznu. A kada se udaljiše, Musa reče momku svome: "Daj nam užinu našu, jer smo se od ovog našeg putovanja umorili." "Vidi!" - reče on - "kad smo se kod one stijene svratili, ja sam zaboravio onu ribu - sam šejtan je učinio da je zaboravim, da ti je ne spomenem - mora da je ona skliznula u more; baš čudnovato!" "E, to je ono što tražimo!" - reče Musa, i njih dvojica se vratiše putem kojim su bili došli, i nađoše jednog Našeg roba kome smo milost Našu darovali i onome što samo Mi znamo naučili. "Mogu li da te pratim" - upita ga Musa - "ali da me poučiš onome čemu si ti ispravno poučen?" "Ti sigurno nećeš moći sa mnom izdržati" - reče onaj - "a i kako bi izdržao ono o čemu ništa ne znaš?" "Vidjet ćeš da ću strpljiv biti, ako Bog da" - reče

⁴⁶ Kur'an, *El-Enfal*, 53

⁴⁷ Kur'an, *Hadždž*, 11

Musa - "i da ti se neću ni u čemu protiviti." "Ako ćeš me već pratiti" - reče onaj - "onda me ni o čemu ne pitaj dok ti ja o tome prvi ne kažem!" I njih dvojica krenuše. I kad se u lađu ukrcaše, onaj je probuši. "Zar je probuši da potopiš one koji na njoj plove? Učinio si, doista, nešto vrlo krupno!" "Ne rekoh li ja" - reče onaj - "da ti, doista, nećeš moći izdržati sa mnom?" "Ne karaj me što sam zaboravio" - reče - "i ne čini mi poteškoće u ovome poslu mome!" I njih dvojica krenuše. I kad sretoše jednog dječaka, pa ga onaj ubi, Musa reče: "Što ubi dijete bezgrješno, koje nije nikoga ubilo! Učinio si, zaista, nešto vrlo ružno!" "Ne rekoh li ja tebi" - reče onaj - da ti, doista, nećeš moći izdržati sa mnom?" "Ako te i poslije ovoga za bilo šta upitam" - reče - "onda se nemoj sa mnom družiti. Eto sam ti se opravdao!" I njih dvojica krenuše; i kad dođoše do jednog grada, zamoliše stanovnike njegove da ih nahrane, ali oni odbiše da ih ugoste. U gradu njih dvojica naiđoše na jedan zid koji tek što se nije srušio, pa ga onaj prezida i ispravi. "Mogao si" - reče Musa - "uzeti za to nagradu."⁴⁸

Musa nije razumio smisao Hidrovih djela, nakon čega mu Hidr objašnjava smisao: "Što se one lađe tiče - ona je vlasništvo siromaha koji rade na moru, i ja sam je ošteti jer je pred njima bio jedan vladar koji je svaku ispravnu lađu otimao; što se onoga dječaka tiče - roditelji njegovi su vjernici, pa smo se pobojali da ih on neće na nasilje i nevjerovanje navratiti, a mi želimo da im Gospodar njihov, mjesto njega, da boljeg i čestitijeg od njega, i milostivijeg; a što se onoga zida tiče - on je dvojice dječaka, siročadi iz grada, a pod njim je zakopano njihovo blago. Otac njihov je bio dobar čovjek i Gospodar tvoj želi, iz milosti Svoje, da oni odrastu i izvade blago svoje. Sve to ja nisam uradio po svome rasuđivanju. Eto to je objašnjenje za tvoje nestrpljenje!"⁴⁹

Božija vlast se manifestira u svakodnevnim dešavanjima u svijetu bez obzira razumjeli mi to ili ne. Poznata rok zvijezda šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća Ket Stivens, danas poznat kao Jusuf Islam, objašnjava svoju situaciju prije primanja islama. Nakon

---

⁴⁸ Kur'an, *El-Kehf*, 60-78

⁴⁹ Kur'an, *Kehf*, 79-82

uspješnog i raskošnog života, razbolio se od tuberkuloze i završava u bolnici. Tada je počeo razmišljati: Šta će mi se desiti? Jesam li ja samo tijelo? Je li smisao života zadovoljiti samo tijelo? Shvatio je da je ova bolest bila milost koju mu je Bog dao da otvori oči i shvati zašto je ovdje, zašto je u bolničkom krevetu.

Svako se može, manje-više, sjetiti situacija u svom životu koje su izgledale strašne, ali se iza njih krila milost i korist. Iza svakog iskušenja, nevolje i patnje krije se određeni smisao i olakšanje, kao što Kur'an ističe:

*A, zaista, s mukom je i last, zaista, s mukom je i last!*⁵⁰

Bol služi da testira našu vjeru, izgradi i ojača karakter. Često se olahko uzima činjenica da svojstva poput strpljivosti, empatije, ljubaznosti, heroizma, zrelosti i slično ne mogu se realizirati bez iskustva tjeskobe, bola ili patnje. Stvarna vrijednost iskušenja razumije se jedino u njenom odsustvu. Da li se pravim vjernicima mogu smatrati oni koji ništa osim užitka, zadovoljstva nisu osjetili? Kako oni koji nikada nisu osjetili iskušenje i patnju mogu imati suosjećanje prema onima koji su iskusili bol i patnju? Osim toga, iskušenje nas podsjeća da ovisimo o Allahu. Kur'an naglašava da ćemo biti testirani:

*Misle li ljudi da će biti ostavljeni na miru ako kažu: "Mi vjerujemo!" i da u iskušenje neće biti dovedeni?*⁵¹

*Zar mislite da ćete ući u Džennet, a da Alah ne ukaže na one od vas koji se bore i na one koji su izdržljivi?*⁵²

*Mi ćemo vas dovoditi u iskušenje malo sa strahom i gladovanjem, i time što ćete gubiti imanja i živote, i ljetine. A ti obraduj izdržljive, one koji, kada ih kakva nevolja zadesi, samo kažu: "Mi smo Allahovi i mi ćemo se Njemu vratiti! Njih čeka oprost od Gospodara njihova i milost; oni su na Pravome putu!"*⁵³

⁵⁰ Kur'an, *El-Inširah*, 5-6

⁵¹ Kur'an, *El-Ankebut*, 2.

⁵² Kur'an, *Ali Imran*, 142.

⁵³ Kur'an, *El-Bekara*, 155-157

Nesumnjivo je da će svako biti testiran, bio grješnik ili dobar vjernik. One koji prođu iskušenje uspješno očekuje velika nagrada:

*Čija srca, kad se Allah spomene, strah obuzme, i one koji strpljivo podnose nevolje koje ih zadese, i one koji molitvu obavljaju i koji, od onoga što im Mi dajemo, udjeljuju.*⁵⁴

I poslanici su prolazili teška iskušenja. Muhamed a.s. je iskusio brojna ovosvjetska iskušenja: otac mu je preselio prije rođenja, dok mu je majka preselila kada je imao šest godina; njegova prva supruga preselila je pred njim; sva njegova djeca, osim Fatime, preselila su za vrijeme njegovog života; da ne spominjemo godine protjerivanja od strane mekanskih politeista i pagana. Kada je Poslanik a.s. otišao u Taif s ciljem širenja ideje islama plemenu Benu Sekif bio je vrijeđan, istjeran kamenicama iz grada gdje je bio teško povrijeđen. Umjesto da odustane, izgubi nadu i vjeru u Allaha, Poslanik a.s. upućuje dovu i traži zaštitu od Gospodara. Kao rezultat, Allah mu šalje meleka tražeći od njega dozvolu da uništi narod Taif. Poslanik a.s. odbija prijedlog meleka i umjesto toga kaže da će možda iz naroda Taifa doći generacija koja će veličati Allaha.⁵⁵

Kazivanje Ibrahima a.s. i njegovog sina služi kao najljepša lekcija:

Idem onamo gdje mi je Gospodar moj naredio” - reče - “On će me kuda treba uputiti. Gospodaru moj, daruj mi porod čestit!” - i Mi smo ga obradovali dječakom blage naravi. I kad on odraste toliko da mu poče u poslu pomagati, Ibrahim reče: “O sinko moj, u snu sam vidio da te trebam zaklati, pa šta ti misliš?” - “O oče moj,” - reče - “onako kako ti se naređuje, postupi; vidjet ćeš, ako Bog da, da ću sve izdržati.” I njih dvojica poslušashe, i kad ga on čelom prema zemlji položi, Mi ga zovnusmo: “O Ibrahim, ti si se Objavi u snu odazvao; - a Mi ovako nagrađujemo one koji dobra djela čine - to je, zaista, bilo pravo iskušenje!” - i kurbanom velikim ga iskupismo i u naraštajima

---

⁵⁴ Kur'an, *El-Hadždž*, 35

⁵⁵ El-Mubarekfuri Safijjurrhman, *Zapečaćeni džennetski napitak*, preveo sa arapskog: Grahovac Ersan, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2018., str. 152-154

kasnijim mu spomen sačuvavimo: "Nek je u miru Ibrahim!" Eto tako Mi nagrađujemo one koji dobra djela čine, a on je, doista, bio rob Naš, vjernik."⁵⁶

Nivo iskušenja koja su poslanici prošli je takav da se nijedan čovjek ne može požaliti da prolazi teže iskušenje od njih.

Budući da je Allah Sveznajući, a ne mi, brojne situacije možemo smatrati lošim ili zlim, a koje su korisne za nas i obratno, a koje je Allah odredio da se dese. Najbolji primjer je bogatstvo. Mnogi smatraju bogatstvo izvorom sreće i zadovoljstva, ali često se dešava da je bogatstvo izvor problema i nevolja. Enormno bogati ljudi nerijetko imaju probleme stresa, nedostatak porodične harmonije, unutarnji nemir, depresiju i slično. Zbog toga islam naglašava da je potrebno očistiti imetak⁵⁷ pomažući one kojima je pomoć potrebna. Bez nesebičnog udjeljivanja poklona koji je čovjeku Allah dao takav poklon može postati izvorom bola i patnje, umjesto sreće i zadovoljstva. U svakom slučaju, Allah je izvor bogatstva, ne mi.

Bol je način da se suprotnost, radost i tuge, mogu osjetiti i razumjeti. Dakle, ova ideja se zasniva na zakonu suprotnosti. Allah je stvorio svijet na temelju dualiteta između, na primjer, dobra i zla, radosti i tuge, zdravlja i bolesti, bogatstva i siromaštva, znanja i neznanja, pravde i nepravde, života i smrti. Kur'an ističe:

*I od svega po par stvaramo da biste vi razmislili!*⁵⁸

Nemoguće je razumjeti radost bez boli. Kako neko može biti svjestan blagodati zdravlja bez bolesti? Zapravo, može se kazati da znanje i iskustvo nečega nije kompletno bez znanja i iskustva suprotnosti. Svaki element je važan kako bi se razumjelo jedinstvo cjeline. Mi smo stvoreni kako bismo osjetili ove suprotnosti te da, prolazeći kroz takva iskustva, idemo prema onome što nas vodi putu sreće na ovom i budućem svijetu.

---

⁵⁶ Kur'an, *Es-Saffat*, 99-111

⁵⁷ Arapska riječ *zekat* derivira se iz riječi *zekka* što znači očistiti, uvećati

⁵⁸ Kur'an, *Ez-Zarijat*, 49

Bez iskustva tjeskobe i boli ne može se razumjeti sreća. Svaki alpinista će priznati da ne postoji osjećaj uzbuđenja, zadovoljstva, sreće u nastojanju da se osvoji vrh planine bez ulaganja velikog truda. Nijedan tim ne bio dozvolio sebi da primi nagradu šampiona lige i slično bez napornih treninga, povreda i izazova koje su morali proći da bi osvojili šampionat.

Na temelju rečenog, očigledno je da postoji metafizička nužnost postojanja suprotnosti, uključujući dobro i zlo, budući da postoji Božija mudrost u tome. Dakle, dobro i zlo mogu biti posmatrani kao pozitivno i negativno zavisno od ugla iz kog se promatraju. Za one koji ne razmišljaju i fokusiraju se na negativno, bol i patnja izgledaju besmisleni i vječni. Međutim, za one koji razmišljaju i shvataju svrhu kreacije i strpljivo je podnose, bol i patnja dolaze iz Allahove milosti i pravde. Veća svrha stvaranja ljudskih bića koja imaju slobodnu volju je da shvate vezu sa Gospodarom. Ukratko, podčinjavanje ljudske volje Božijoj volji rezultira raspadom koncepta boli i patnje.

Božija pravda je apsolutna

Božija pravda je apsolutno savršena za svakog. Nijedan ljudski zakon, nijedna vlada ne može ponuditi takvu pravdu. Ljudska pravda je samo sjena Božije savršene pravde. Kur'an podcrtava: *...zar Allah nije Sudija Najpravedniji?!⁵⁹* Allah nam naređuje da težimo uspostavi i širenju pravde u svijetu i obznanjuje da voli one koji to čine:

Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje, dobro čini, i da se bližnjima udjeljuje, a razvrat i sve što je odvratno i nasilje zabranjuje; da pouku primite, On vas savjetuje.⁶⁰

Onima koji budu vjerovali i dobra djela činili Allah obećava oprost i nagradu veliku.⁶¹

"Eto tako!" - reče. "Gospodar tvoj je rekao: - To je Meni lahko, i tebe

⁵⁹ Kur'an, *Et-Tin*, 8

⁶⁰ Kur'an, *En-Nahl*, 90

⁶¹ Kur'an, *El-Maide*, 9

*sam ranije stvorio, a nisi ništa bio.*⁶²

Važno je istaći da Allah nije podložan kategoriji vremena kao što je to slučaj sa ljudskim bićima. Što više čovjek napreduje od materijalnog prema duhovnom, to znači da sve više učestvuje u bezvremenosti egzistencije.

Iskustvo *dobra* ili *zla* na ovom svijetu je ništavno u poređenju sa onim što biti kušano na budućem svijetu. To nije iznenađujuće imajući u vidu da je naš dunjalučki život prolazni momenat u poređenju sa vječnim životom. Poslanik a.s. je rekao: *Budi na ovom svijetu kao slučajni prolaznik ili putnik.*⁶³ Ovu činjenicu treba uvijek imati na umu kada se govori o bolu i patnji:

*Ali, vi više život na ovom svijetu volite, a onaj svijet je bolji i vječan je.*⁶⁴

Razumijevanje budućeg života je od krucijalne važnosti za razumijevanje postojanja zla i patnje, što je razlog zbog kojeg ateisti i gnostici ne uspijevaju razumjeti ova pitanja. Elementi pravde se manifestiraju na ovom svijetu, dok se apsolutna i konačna pravda mogu očekivati jedino na konačnom sudu na Sudnjem danu. Postoje dvije fundamentalne implikacije Božije pravde na budućem svijetu koje se odnose na našu ovozemaljsku egzistenciju. Prije svega, to daje smisao, motivaciju i podsticaj za moralna nastojanja čovjeka. Zašto bi pojedinac nastojao stremiti moralnoj perfekciji ukoliko ne postoji pravda? Drugo, trenutna patnja i bol nisu uzaludni ukoliko postoji veća svrha na ovom svijetu i nagrada koja nas očekuje na budućem svijetu.

Nužno je referirati se na određena promišljanja skeptika koja se odnose na ubistvo djece. Postoje dvije vrste patnje djece koja se mogu razmatrati: jedno koje je rezultat ljudskog moralnog zla i drugo koje je rezultat takozvane *prirodne nepogode*. Prvi slučaj bola i patnje rezultat

---

⁶² Kur'an, *Merjem*, 9

⁶³ El-Buhari Muhamed bin Ismail, *Sahihu-l-Buhari*, broj hadisa 6416, Daru Ibn Kesir, Damask-Bejrut, 2002.

⁶⁴ Kur'an, *El-A'la*, 16-17

je slobodnog ljudskog izbora koje je načinjeno u suprotnosti sa Božijom voljom. Klasičan primjer su ekonomske sankcije protiv naroda zbog političkih razloga koje rezultira glađu i bolestima među djecom.

Šta sa *prirodnom smrću* nedužne djece koja ne mogu biti direktno povezana sa ljudskim djelovanjem? Smrt, koja se smatra vrhovnim zlom kod ateista, kod muslimana ne predstavlja oblik propasti ili katastrofe. Ne postoji ništa pogrešno sa pojmom smrti. Smrt predstavlja tranziciju sa ovog svijeta na drugi svijet. Osim toga, sva djeca koja presele prije puberteta smatraju se direktnim stanovnicima Dženneta.

Percepcija nepravde nestaje kada se promatra naspram svrhe kreacije. Kur'an je izričit:

*O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.*⁶⁵

Nužno je podsjetiti da je Božija milost utemeljena na Njegovoj pravdi te da je Božija pravda utemeljena na Njegovoj milosti. Bog neće baciti nekog u Džehennem zato što u Džehennemu ima mjesta za njega dok u Džennetu nema dovoljno mjesta, kao što neki gnostici ili ateisti mogu kazati. Poslanik prenosi da je Allah rekao:

*Moja milost nadilazi Moju srdžbu.*⁶⁶

Pojedini gnostici i ateisti postavljaju pitanje: Zašto je Allah učinio da ljudi više streme činjenju lošeg nego dobrog. Kada je Allah stvorio Adema On je znao će čovjek biti nepokoran, ali mu je dao mogućnost traženja oprosta.⁶⁷ Kur'an naglašava:

*Ali onima koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova hrđava djela u dobra promijeniti, a Allah prašta i Samilostan je.*⁶⁸

⁶⁵ Kur'an, *El-Hudžurat*, 13

⁶⁶ El-Buhari Muhamed bin Ismail, *Sahihu-l-Buhari*, broj hadisa 7404

⁶⁷ *I Adem primi neke riječi od Gospodara svoga, pa mu On oprosti; On, doista, prima pokajanje, On je Milostiv.* Kur'an, *El-Bekara*, 37

⁶⁸ Kur'an, *El-Furkan*, 70

To su, eto, Allahovi propisi, koje vam On objavljuje. A onome ko se bude Allaha bojao - On će preko ružnih postupaka njegovih preći i još mu veliku nagradu dati.⁶⁹

Onaj ko učini dobro djelo dobit će deseterostruku nagradu za njega, a onaj ko uradi zlo - pa, oni koji budu zlo radili bit će tačno prema zasluži kažnjeni.⁷⁰

Sljedeći hadis kudsí indicira veličinu Božije milosti:

O sine Ademov, dok god Me budeš molio i od Mene se nadao, Ja ću ti praštati šta god budeš radio, i na to se neću obazirati! O sine Ademov, kad bi tvoji grijesi dosegli do neba, pa Me ti zamolio za oprost, oprostio bih ti! O sine Ademov, kad bi mi pristupio s greškama velikim poput Zemlje, zatim Me sreo ne smatrajući drugog ravnim Meni, Ja bih ti pristupio sa isto toliko oprosta!⁷¹

Šta može biti veća blagodan od toga što nam je Allah dao slobodnu volju, pokazujući nam šta je dobro a šta loše, opraštajući nam grijehe sve dok smo iskreni u traženju oprosta? Neuspjavanje skeptika da razumiju besmisao postojanja bola i patnje nerijetko je etablirano u aroganciji kao što je arogancija izvor njihove negacije Božije egzistencije. Sve dok ljudi misle da na osnovu svog intelekta mogu prosuđivati i razumjeti događaje na ovom svijetu neovisno od Boga, takvi argumenti će postojati. Jedino onda kada se prizna da je ljudsko znanje ograničeno, a Božije neograničeno može doći do progresa u razumijevanju ove tematike.

Da li su ljudska djela slobodna ili determinirana

Skeptici tvrde da ako je Bog Svemoćan onda je On Izvor svega, a samim tim i zla. Oni koji zastupaju koncept ljudske slobodne volje tvrde da je čovjekova nepokornost izvor zla. Zoroastrejci smatraju da

⁶⁹ Kur'an, *Et-Talak*, 5

⁷⁰ Kur'an, *El-Kasas*, 84

⁷¹ Et-Tirmizi Muhamed bin Isa, *Sunen*, broj haidisa 3540, Daru Mustafa El-Babi El-Halebi, Kairo, 1977.

je Ahriman izvor zla kao rival izvoru dobra - Jazdan.

Prije nego odgovorimo na ovo pitanje sa aspekta islama, odgovorit ćemo na stavove oponenta.

Deterministi i Božija svemoć

Kur'anski tekstovi koji naglašavaju determinizam ljudskih djela i Božije svemoći su:

“Kad Allah stvara i vas i ono što napravite?”⁷²

Reci: “O Allahu, koji svu vlast imaš, Ti vlast onome kome hoćeš daješ, a oduzimaš je od onoga od koga hoćeš; Ti onoga koga hoćeš uzvisuješ, a onoga koga hoćeš unizuješ; u Tvojoj ruci je svako dobro - Ti, uistinu, sve možeš!”⁷³

Da Allah kažnjava ljude prema onome što zasluže, ništa živo na površini Zemljinoj ne bi ostavio; ali, On ih ostavlja do roka određenog, i kad im rok dođe - pa Allah dobro zna robove Svoje.⁷⁴

Deterministi vjeruju da je ljudska sloboda iluzija budući da je Bog taj koji je Svemoćan. Stoga, oni tvrde da čovjek čini djela, ali ih ne stvara. Očigledno, najveće nastojanje determinista jeste potvrditi Božiju svemoć bez kompromisa i bez priznavanja da čovjek ima slobodnu volju. Dakle, problematična implikacija ovog pitanja jeste da je Bog odgovoran za sva dobra djela, ali isto tako i za sva loša koja se dese.

Slobodna volja

Protagonisti slobodne volje smatraju da negiranje slobodne volje vodi negiranju Kur'ana koji konstantno čovjeku naređuje dobro i da stremi Pravom putu. Smisao nagrade i kazne, samim tim i pravde, nestaje ukoliko čovječanstvo nije odgovorno za svoja djela. Nekoliko

---

⁷² Kur'an, *Es-Saffat*, 96

⁷³ Kur'an, *Ali Imran*, 26

⁷⁴ Kur'an, *Fatir*, 44

relevantnih ajeta tretira tematiku:

Da Allah hoće, učinio bi vas sljedbenicima jedne vjere, ali, On u zabludi ostavlja onoga koga hoće, a na pravi put ukazuje onome kome On hoće; i vi ćete doista odgovarati za ono što ste radili.⁷⁵

Mi mu na Pravi put ukazujemo, a njegovo je da li će zahvalan ili nezahvalan biti.⁷⁶

Onaj ko bude uradio koliko trun dobra – vidjet će ga, a onaj ko bude uradio koliko trun zla – vidjet će ga.⁷⁷

Onome ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je, Mi ćemo dati da proživi lijep život i doista ćemo ih nagraditi boljom nagradom nego što su zaslužili.⁷⁸

Protagonisti slobodne volje tumače navedene ajete pogrešno u smislu da je čovjek potpuno neovisan u činjenju djela. U nastojanju da afirmiraju ljudsku neovisnost, oni dovode u pitanje apsolutnu Božiju volju i Njegovu svemoć.

Srednji put

Islamski stav o ovom pitanju je da on podržava srednji put između dva ekstrema. Ljudska bića nisu bespomoćna stvorenja čija je sudbina deteminirana da bude dobra ili loša, niti je potpuno neovisna kako bi činila šta god želi. Važno je naglasiti da slobodna ljudska volja ne dovodi u pitanje Božiju svemoć i Božiju volju. Ljudska bića su slobodna u smislu da Bog nije odlučio kontrolirati ljudski izbor.

Osim toga, moć izbora dat čovjeku je ograničen. Mi ne posjedujemo moć da zaustavimo disanje, treptanje, spavanje. Allah kaže:

Mi mu na Pravi put ukazujemo, a njegovo je da li će zahvalan ili nezahvalan biti.⁷⁹

⁷⁵ Kur'an, *En-Nahl*, 93

⁷⁶ Kur'an, *Ed-Dehr*, 3

⁷⁷ Kur'an, *Ez-Zilzal*, 7-8

⁷⁸ Kur'an, *En-Nahl*, 97

⁷⁹ Kur'an, *El-Bekara*, 20

Također, mi ne posjedujemo moć nad društvenim faktorima, kao što nemamo moć kontroliranja svog rađanja i smrti. Allah može, ako želi, promijeniti sve okolnosti:

*...a vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće!*⁸⁰

Ovaj ajet nije deterministički u smislu da znači da je ljudska volja uvijek ekvivalentna Božijoj volji, nego znači da je naša volja ograničena i podložna Božijoj volji.

Postoje dva razloga zašto Bog nije odabrao kontrolirati ljudski izbor. Prvi, Bog smatra da je superiorniji status onoga koji ima pravo odabrati u odnosu na onog koji nema prvo izbora. Drugi, Bog nam je htio dati ukus slobode i moći koje dolaze od Njegove apsolutno savršene volje i moći.

Na temelju rečenog, jasno se razumije da nema kontradiktornosti između kur'anskih ajeta, ranije citiranih o slobodnoj volji, i determinizma. Ajeti koji govore o apsolutnoj Božijoj volji, moći i znanju nisu u konfliktu sa ajetima koji potvrđuju da je čovjeku data slobodna volja. Bog ne bi kaznio ljude za njihova djela ukoliko nisu moralno odgovorni za svoja djela. Kur'an kaže:

*Sreća koja ti se dogodi od Allaha je, a nesreću koja te zadesi sam si zaslužio. Mi smo te, kao poslanika, svim ljudima poslali, a Allah je dovoljan Svjedok.*⁸¹

*Loš su primjer ljudi koji ne priznaju Naše dokaze, oni zlo čine sami sebi.*⁸²

*Allah zaista neće nikakvu nepravdu ljudima učiniti, ljudi je sami sebi čine.*⁸³

Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje, dobro čini, i da se bližnjima udjeljuje, a razvrat i sve što je odvratno i nasilje zabranjuje;

---

⁸⁰ Kur'an, *Et-Tekvir*, 29

⁸¹ Kur'an, *En-Nisa*, 79

⁸² Kur'an, *El-A'raf*, 177

⁸³ Kur'an, *Junus*, 44

da pouku primite, On vas savjetuje.⁸⁴

Svi mi činimo izbore za naša djela za koja ćemo biti odgovorni. U islamu ne postoji koncept otkupa grijeha kao što je slučaj sa drugim religijama.

Kako protumačiti ajete koje posebno orijentalisti koriste u kojima Allah kaže: *Allah je zapečatio srca njihova i uši njihove, a pred očima njihovim je koprena; njih čeka patnja golema⁸⁵ i njemu ćemo Džehennem pripremiti.*⁸⁶ Očigledno je da nepokornost Bogu kreira stanje uma koje zažmiri pred očitim dokazima Boga. Jedino kada je nepokornost izraz slobodne čovjekove volje čovjek može očekivati konsekvence od Boga. Kur'an ističe:

*A kada urade neko ružno djelo, govore: "Zatekli smo pretke naše da to rade, a i Allah nam je to zapovijedio." Reci: "Allah ne zapovijeda da se rade ružna djela! Zašto o Allahu govorite ono što ne znate?"*⁸⁷

*Zar - kad vas je snašla nevolja koju ste vi njima dvostruko nanijeli, možete reći: "Otkud sad ovo?!" Reci: "To je od vas samih!" Allah, zaista, sve može.*⁸⁸

*Mnogobošci će govoriti: "Da je Allah htio, mi ne bismo druge Njemu ravnim smatrali, a ni preci naši, niti bismo išta zabranjenim učinili." Tako isto su oni prije njih poricali, sve dok Našu kaznu nisu iskusili. Reci: "Imate li kakav dokaz da nam ga iznesete? Vi se samo za pretpostavkama povodite i vi samo neistinu govorite."*⁸⁹

*Sreća koja ti se dogodi od Allaha je, a nesreću koja te zadesi sam si zaslužio. Mi smo te, kao poslanika, svim ljudima poslali, a Allah je dovoljan Svjedok.*⁹⁰

---

⁸⁴ Kur'an, *En-Nahl*, 90

⁸⁵ Kur'an, *El-Bekara*, 7

⁸⁶ Kur'an, *El-Lejl*, 10

⁸⁷ Kur'an, *El-A'raf*, 28

⁸⁸ Kur'an, *Ali Imran*, 165

⁸⁹ Kur'an, *El-En'am*, 148

⁹⁰ Kur'an, *En-Nisa*, 79

Moralno zlo se dešava jedino kao rezultat ljudske nepokornosti i zloupotrebe dara slobodne volje. Slobodna volja je ono što nas karakterizira kao ljudska bića i omogućava koncept nagrade i kazne. Stoga, biljke i životinje neće biti nagrađene niti kažnjene jer ne posjeduju slobodnu volju.

Što se tiče onih koji smatraju da Božije savršeno znanje o našim djelima unaprijed određuje pravac naših djela, potrebno je istaći dvije stvari. Prvo, za Boga prošlost i budućnost ne postoje, postoji jedino vječna sadašnjost. Bog je nužno Postojeći te, stoga, ne podliježe vremenskim ograničenjima. Osim toga, vrijeme je samo još jedno u nizu brojnih stvorenja. Dakle, ideja predestinacije je beznačajna u odnosu na Boga.

Drugo, činjenica da Allah posjeduje vječno znanje o našim odlukama, to ne znači da On uzrokuje da naše odluke idu određenim pravcem. Predznanje nije jednako uzrokovanju djela. Na primjer, naše predznanje da će Sunce izaći sutra ne znači da ću ja uticati na Sunce da izađe. Isto tako, vjerovanje u određenje stvari ne može se tumačiti u značenju da je Bog uzrok grijeha ili greške.

Da sumiramo ovu tematiku. Ljudska djela se nalaze između dva ekstrema: jednog koji tvrdi da je sve od Boga, uključujući loša djela, i drugog koji smatra da su ljudska bića potpuno slobodna te da mogu činiti šta god žele. Kur'an na lijep način sumira središnji stav:

*Vi njih niste ubijali nego Allah; i ti nisi bacio, kad si bacio, nego je Allah bacio, da bi vjernike lijepom kušnjom iskušao - Allah zaista sve čuje i sve zna.*⁹¹

Ajet se odnosi na borbu na Bedru, prvu najvažniju i odlučujuću borbu muslimanske zajednice protiv politeista Meke.

---

⁹¹ Kur'an, *El-Enfal*, 17

Kakva je uloga i smisao postojanja šejtana

Budući da smo analizirali pitanje zašto zlo ne može biti pripisano Bogu, ostaje nam za diskusiju pitanje uloge šejtana. Dva pitanja će biti analizirana: 1) Da li je šejtan uzrok svakog zla? 2) Zašto Bog dozvoljava šejtanu da postoji te zašto ga ne uništi?

Referirajući se na pitanje šejtana, Kur'an kaže:

*A kad smo rekli melecima: "Poklonite se Ademu!" - svi su se poklonili osim Iblisa, on je bio jedan od džina i zato se ogriješio o zapovijest Gospodara svoga. Pa zar ćete njega i porod njegov, pored Mene, kao prijatelje prihvatiti, kad su vam oni neprijatelji? Kako je šejtan loša zamjena nevjernicima!*⁹²

Šejtan objašnjava razlog odbijanja da se pokori:

*"Zašto se nisi poklonio kad sam ti naredio?" - upita On. - "Ja sam bolji od njega; mene si od vatre stvorio, a njega od ilovače" - odgovori on. "E onda izlazi iz Dženneta" - reče On - "ne priliči ti da u njemu prkosiš; izlazi, ti si, zaista, od onih prezrenih!"*⁹³

Klasično islamsko predanje o ovom pitanju opisuje sljedeći ajet:

*"Onda izlazi iz Dženneta"- reče On - "neka si proklet i neka se prokletstvo zadrži na tebi do Dana sudnjeg!" "Gospodaru moj," - reče on - "daj mi vremena do dana kada će oni biti oživljeni!" "Daje ti se rok" - reče On - "do Dana već određenog." "Gospodaru moj," - reče - "zato što Si me u zabludu doveo, ja ću njima na Zemlji poroke lijepim predstaviti i potruditi ću se da ih sve zavedem, osim među njima Tvojih robova iskrenih." "Ove ću se istine Ja držati" - reče On: "Ti nećeš imati nikakve vlasti nad robovima Mojim, osim nad onima koji te budu slijedili, od onih zalutalih." Za sve njih mjesto sastanka Džehennem će biti.*⁹⁴

---

⁹² Kur'an, *El-Kehf*, 50

⁹³ Kur'an, *El-E'raf*, 12-13

⁹⁴ Kur'an, *El-Hidžr*, 34-43

Navedeni kur'anski ajeti nude relevantne činjenice na već postavljena pitanja. Prvo, jasno se ističe da šejtan nema nikakve vlasti nad nama, osim ukoliko mu mi to dozvolimo. Stoga, mi smo odgovorni za svaku grešku, a ne šejtan. Tačno je da šejtan nastoji navesti na grijeh,⁹⁵ ali je isto tako tačno da mi imamo pravo prihvatiti ili odbiti ga. Kur'an emfatično insistira da smo mi jedini krivci za svoje greške:

I kada bude sve riješeno, šejtan će reći: "Allah vam je pravo obećanje dao, a ja sam svoja obećanja iznevjerio; ali, ja nisam nikakve vlasti nad vama imao, samo sam vas pozivao i vi ste mi se odazivali; zato ne korite mene, već sami sebe, niti ja mogu vama pomoći niti vi možete pomoći meni. Ja nemam ništa s tim što ste me prije smatrali Njemu ravnim." Nevjernike, sigurno, čeka bolna patnja.⁹⁶

"Ti nećeš imati nikakve vlasti nad robovima Mojim, osim nad onima koji te budu slijedili, od onih zalutalih."⁹⁷

O vjernici, brinite se o sebi; ako ste na Pravome putu, neće vam nauditi onaj ko je zalutao! Allahu ćete se svi vratiti i On će vas obavijestiti o onome šta ste radili.⁹⁸

Druga činjenica je zašto je Bog ostavio šejtana do Sudnjeg dana. Ovo pitanje je samo druga forma pitanja Zašto Allah dozvoljava zlo? Šejtan je anatema za ljude budući da je on taj koji navodi na zlo, tako da može biti pozitivan. Kako, zašto? U nastojanju da čovjek savlada šejtana, ljudska bića aktualiziraju svoj potencijal da postanu najbolja stvorenja. Nije jednako biti prisilno pokoran Bogu, kao što su meleki, i pokoriti se Bogu uprkos došaptavanjima i navođenjima šejtana na grijeh. Najbolji alpinisti su oni koji savladaju najveće prepreke. Oni koji se trude su oni koje Allah voli:

U većoj su časti kod Allaha oni koji vjeruju i koji se iseljavaju i koji se

⁹⁵ *I šejtan im počeo bajati da bi im otkrio stidna mjesta njihova, koja su im skrivena bila, i reče: "Gospodar vaš vam zabranjuje ovo drvo samo zato da ne biste meleki postali ili da ne biste besmrtni bili." Kur'an, El-E'raf, 20*

⁹⁶ Kur'an, Ibrahim, 22

⁹⁷ Kur'an, Hidžr, 42

⁹⁸ Kur'an, El-Maide, 105

bore na Allahovu putu zalažući imetke svoje i živote svoje; oni će postići što žele.⁹⁹

*Reci: "Ako Allaha volite, mene slijedite, i vas će Allah voljeti i grijeha vam oprostiti!" - A Allah prašta i Samilostan je.*¹⁰⁰

Savladavajući i suprotstavljajući se šejtanovim iskušenjima omogućava nam da se duhovno razvijamo. Pobjedom nad šejtanom pomaže nam ojačati svoju vjeru, izgraditi karakter i steći nagradu i milost od Allaha.

Čak i suprotan scenarij, odnosno slijeđenje šejtana, omogućuje nam da uvidimo negativne posljedice nepokornosti Bogu. Šejtan služi kao primjer onoga što ne treba biti. Arogancija i oholost su korijeni nepokornosti.¹⁰¹ Činjenica da je Allah prokleo šejtana i obećao da će ga uvesti u Džehennem služi kao primjer strašnog upozorenja čovječanstvu na ozbiljne posljedice ukoliko budu nepokorni.

---

⁹⁹ Kur'an, *Et-Tevbe*, 20

¹⁰⁰ Kur'an, *Ali Imran*, 31

¹⁰¹ *A kada rekosmo melekima: "Poklonite se Ademu!" - oni se pokloniše, ali Iblis ne htjede, on se uzoholi i posta nevjernik.* Kur'an, *El-Bekara*, 34